

ANADOLU'NUN GREK ANAKARASINA ETKİLERİ

Derleyen: Ferruh Dinçkal

Klasik uygarlığın kökeni araştırılınca, klasik kültürün apaçık olarak ilk belirlediği –yani kendilerine sonraları Hellenik diyen toplumun, kendilerine barbar dedikleri yabancılardan ayırdıkları ve Olymposlu tanrıları teşkil ettikleri– yerin Anadolu'da İonya olduğu anlaşılır. (M.Ö. 9. veya 10. yy.)

Greçede ne üzümün, ne şarabın, ne incirin ve özellikle ne de zeytinin adlarının Greççe aslından olmayıp birçok dağ, burun ve körfez adları gibi, bir Anadolu dilin kökeninden oldukları anlaşılmıştır. Delice zeytini, Portekiz'den Hindistan'a kadar vardır. Ama zeytinin bir besin maddesi olarak kullanışı, Yunanistan'a Anadolu'dan geçmiştir; çünkü Homeros, Anadolu'da zeytinyağının, tuvalet yağı olarak, hatta yazısının başka bir yerinde ilaç olarak kullanıldığını anlatır. Tabii ki, bir besin maddesi olarak kullanıldığını yazmaya gerek görmemiştir.

Tanrıça Athena'ya atfedilen bir efsane, zeytinin (aşılı) Yunanistan'a nasıl geldiğini ima etme bakımından önemlidir. Tanrıca Athena ile denizler tanrısı Poseidon, Atina şehrinin koruyuculuğu için yarışmaya girerler. Şehre en faydalı şeyi getiren kazanmış sayılacaktır. Poseidon atı, Athena ise zeytin ağacını getirir. Athena kazanır ve şehrin koruyucusu olur. (İspanyollara da zeytin yiyecek maddesi olarak Araplardan geçmiştir.)

Anadolu'dan Yunanistan'a getirilmiş olan bir iki önemli şey arasında, Fenike'den alındığı iddia edilen bir alfabe vardır. Bu fonetik alfabe, ilk önce Anadolu'da kullanıldı. O zaman Yunanistan, yazıya şiddetli bir gereksinim duymayacak kadar geri idi. Hatta orası tamamıyla kültürsüz ve vahşi bir yer sayılabılırdi. Ve böyledir ki, Homeros ve ondan iki yüzyıl sonra babası ile birlikte Anadolu'dan Yunanistan'a göç eden Hesiodos, düşlerini, anılarını ve düşüncelerini, ancak İon lehçesinde yazabildiler. İon lehçesi ise en eski Grek lehçesidir; yani ondan önce gelmiş ve kullanılmış bir başka lehçe yoktur.

Yunanistan'da Atinalı Solon, Grek kültürünün Yunanistan'daki ilk temsilcisi sayılır. İsa'dan önce 6. yy.'da yaşamış olan bu adam bir tüccardı ve işlerini görmek üzere Anadolu'ya gidip gelirdi. Anadolu'da gelişmiş sosyal kurulları gördü. Anadolu'da öğrendiği İon lehçesinde şiirler yazdı. Ama şiirlerini, kendisinden önce gelen Midillili Sappho ya da Paroslu Arkhilokhos gibi şair olduğu için değil, o devirde yazı manzum olarak yazıldığı için yazdı. Yoksa Solon yüz yıl sonra gelseydi, mutlaka nesir yazardı. Solon, o sıralarda, okuma yazma bilen, dünya görmüş bir adam olduğu için, arkhon (kanun yapıcı hakim) seçildi.

Yunanistan'da Hellen bilincinin Anadolu'dan Yunanistan'a geçmesi, İsa'dan önce 6. yy.'da olmaya başladı. Ancak İsa'dan önce 560-527 yılları arasında yani Atina'da Peisistratos zamanındadır ki, Homeros'un eserleri Yunan yarımadasına geçti ve Atina'nın Panathenaia festivallerinde bile belli sıra ile okunmaya başladı. İşte o zaman, bu eserler, Atina'da

kutsallaştırıldı ve oradan bütün Yunanistan'a yayılarak Hellenik bilinç ortaya çıktı. Bu arada, Anadolu'dan Yunanistan'a geçen Olymposlu tanrılar ile Hellenlerin dini de bulundu.

İonlu bilinç, Anadolu'da geliştikten ancak üç yüzyıl sonra Yunanistan'a geçebilmiştir.

Herodotos, "*Homeros ile Hesiodos, Grek tanrılar hanedanını kurdular, görevlerini ve sanatlarını tayin ettiler,*" diye yazar ve bu işin, kendi gününden (M.Ö. 430) dört yüz yıl önce olduğunu ekler. (*Anadolu Tanrıları - Halikarnas Balıkcısı*)

Homeros ile Hesiodos, bu tanrıları tutup yoktan var etmediler. Anadolu'dan dillerini, klasik bilinci ve Hellenik denilen uygarlığın temelleri ile birlikte tanrıları da aldılar.

M.Ö. 490 yılına doğru Yunanistan'ın Persler tarafından istilası, klasik kültürün ve Yunan uygarlığının geçirdiği en büyük ikinci tehlikedir; çünkü Persler Anadolu'da zaptettikleri İonya'nın ve Karya'nın sosyal kurumlarına dokunmadılar. Ve Güney Anadolu'daki klasik kültür hareketi devam etti, gelişti. Hâlbuki anakarada baş gösteren birinci büyük tehlike, M.Ö. 7. yüzyılda Yunanistan'da Orfik'lerin mistik tarikat ve dininin yayılmasıydı. Yakın Doğudaki bu yeni din, eğer Yunanistan'da bütün hurafeleri, sırları ve sihirleriyle kökleşseydi, muhakkak akılcılığı, felsefeyi ve ruh özgürlüğünü boğar, hayatı akla ve güzelliğe dayanan bir uygarlığı tamamen söndürürdü. Orfizm temelleri üzerine gelişmiş bir tarih ve uygarlık zincirini bugün düşünmek bile insanı ürpertiyor.

Anakarada yaşam koşullarının Anadolu'ya göre daha ağır olmasından dolayı kötümser yapıya sahip halk tarafından Orfizm çabuk sayılacak bir sürede Yunanistan'da benimsendi. Eleusis'te tutunan Orfizm akımına, "Eleusis sırları" diye yeni bir ad takıldı. Bu sırlara göre alt dünya tanrısı İakkhos, tanrıçalar ise Demeter ile Persephone idi. Bu sıralarda Sisam adasında dahi bilgin Pythagoras (Büyük bir matematikçi olmasına rağmen), Sicilya'da da Bâtını yeni bir Orfik mezhebini yaymaya koyuldular. Orfizm o dönemde başta Aiskhylos ve Pindaros olmak üzere edebiyatta etki yaptı. Hatta Orfizm Platon'a bile uyumlu geldi.

İonya burnunun dibindeki bu zehire karşı panzehir vazifesi gördüler. Anadolu'da tanrıbilim ile fen bilimlerini birbirlerinden ayıran hareket Orfizm'den çok önce başlamıştı. Anadolu'nun bu iki bilimi birbirinden ayırması klasik uygarlığı, rahipler tarafından dogmatik bir biçimde yorumlanarak, bir dinin baskısı altında mahvolmaktan kurtardı. Anadolu'da diyalektik felsefenin kurucuları sayılan Ephesos'lu Herakleitos ve Kolophon'lu Ksenophanes'un bulunması hem Anadolu'yu Pers istilasından hem de Orfizm tehlikesinden kurtardılar.

Ksenophanes, Anadolu'yu terkederek Yunanistan ve İtalya'da şehir şehir dolaştı ve Greklerin dinine ve ideallerine şiddetle hücum etti. Özellikle atlet idealini komik buldu. Bir yarışı veya atletik müsabakayı kazanana karşı gösterilen saygıyı delilik saydı. "Aklımız ölümlü hayvan ve beygir kuvvetinden daha iyidir". Tanrılar için ise "Eğer öküzlerin, beygirlerin ve aslanların kendilerine tanrı yapan elleri olsaydı, onlarda tanrılarını öküz, beygir ve aslan biçiminde yaparlardı" dedi.

Ksenophanes, yanında tambur ve bağlama çalan bir köle ile devrimci düşüncelerini diyar diyar yaydı. Ksenophanes, yalnız yıkıcı değil aynı zamanda yapıcı idi. Felsefede baş prensibi,

tek tanrı idi. Ama bu tanrı evren ile birleşiyordu. Bu tek tanrı ile birlikte doğaya hayat veren birkaç ikinci derece tanrı kabul etmişti.

Öteki dev Ephesoslu Herakleitos "*Hep akar ve hiç bir zaman hiç bir yerde durmaz*" diyerek, dünyada bir "statüko"nun var olduğunu ilk anlayandır.

Herakleitos, Ksenophanes ile büyük farklılıklar gösterir. O siyasette bir aristokrat idi, ancak aydın olan birkaç seçkin zenginin anlayabileceği güç bir üslup ile yazıyordu. Yaşlanınca felsefe kitaplarını Ephesos'ta Artemis tapınağına bırakarak, son günlerini yaşamak üzere, şehrin yakınındaki bir ormana yapayalnız yerleşti. Sürekli değişmeyi, varlığın değişmeden (akmadan) ibaret olduğunu tespit eden doktrini buldu. "*Hep akar*" ve "*Biziz ve değiliz*" dedi. Bununla kalmayarak, görecelilik (rölativite) doktrininin filizlerini attı; "*Kötü ve iyi aynı şeydir*" diyordu. Kendinden önce gelen tüm İonya filozoflarının hepsinden daha büyük bir dehaya sahip olan bu adam, kendinden sonra gelenleri de heybeti ile etkilemiştir.

Klasik uygarlığın dayanağı, iskeleti felsefeydi. Anadolu İonyası'nın bu kişileri ve onlar gibi olanların verdiği savaş sonunda klasik uygarlığı tehdit eden Orfizim tehlikesi ortadan kansız ve savaşırsız bir şekilde kalktı. Bu devre "Yedi Hakimler" devri denir.

Bunlar:

1. Atinalı Solon,
2. Koentli Periandros,
3. Spartalı Kylon,
4. Midillili Pittakos, (*)
5. Prieneli Bies, (*)
6. Miletli Thales, (*)
7. Lindoslu Kleobulos (*)

Yukarıdaki listede işaretlenmiş olanlar Anadoluludur. Kalanların birinin Atinalı, diğerinin Koentli, ötekinin Spartalı olması anakaradaki üç önemli bölgeden birer temsilci bulunması politiktir.

Bu bölümde yazdıklarımız, İon kültürünün tamamen Anadolu'dan Yunanistan'a geçtikten sonra bile, Yunanistan'da başgösteren tehlikenin gene İonlarca yok edildiğini göstermektedir.

Plastik sanatlara gelince, anakaranın Mora yarımadası ile Batı Anadolu'da aynı zamanda gelişti. Her ikisi de Girit'in etkisi altında kaldılar. Karya ve İonya'da Girit'ten başka doğal olarak Batı Anadolu etkisi de oldu. İonya, Mora yarımadasına oranla zarafeti, ayrıntıları ve yumuşaklığı ile üstündür.

İlk çağın başlıca heykeltıraşları Myron, Polykleitos ve Pheidias'tır. İkinci dönemde ise Praksiteles, Skopas ve Lysippos'tur. Bunlardan Praksiteles hariç hepsi Yunanlı ve çoğu Atinalıdır. Üçüncü dönemde (Büyük İskender zamanı) ve sonrasında Rodos ile Bergama başta gelir.

Ne yazık ki, ilk çağdan hiç resim kalmamıştır. O zamanın ressamı hakkında bildiklerimiz Pausanias, Plinius ve Lucianus gibi tarihçilerin anlatıları ile sınırlı kalıyor. Ama vazo gibi kazılardan elde edilen buluntuların üzerlerindeki resimlere bakarak o devirde resim sanatının oldukça ileri bir düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Eski tarihin en büyük ressamı Apelles Anadolu'da Kolophonludur. Kendisi Ephesoslu Ephoros stüdyosunda çalışmıştır. Ressam Parrhasios Ephesoslu, Polygnotos Thasoslu ve Parrhasios İtalyandır.

Dokuzuncudan Beşinci Yüzyıla Kadar (ŞAİRLER)

Anadolu ve Adalar	Yunanistan ve Güney İtalya
Homeros - İzmir	Hesiodos - Babası Anadolu'dan göçmen
Alkman - Sardes	Tyitaios - Sparta
Arkhilokhos - Paros	Theognis - Megara
Minnermos - Kolophon	Solon - Atina
Phokylides - Milet	Stesikhoros - Sicilya
Demodokos - Milet	İbykos - İtalya
Alkaios - Midilli	
Sappho - Midilli (Kadın)	
Anakreon - Teos	
Aisopos - Bandırma	
Kallinos - Efes	
Hipponaks - Efes	
Musaios - Trakya	
Simonides - Keos	
Semonides - Amorgos	
Terpandros - Midilli	

Dokuzuncudan Beşinci Yüzyıla Kadar (FİLOZOF VE TARİHÇİLER)

Anadolu ve Adalar	Yunanistan ve Güney İtalya
Thales - Milet	Bilinen yok
Anaksimandros - Milet	
Anaksimenes - Milet	
Pythagoras - Sisam	
Ksenophanes - Kolophon	
Herakleitos - Efes	
Herataios - Milet	
Kadmos - Milet	
Anakharsis - Trakya	

Beşinci ve Dördüncü Yüzyıllarda (ŞAİRLER)

Anadolu ve Adalar	Yunanistan ve Güney İtalya
Bakkhylides - Keos	Aiskhylos - Eleusis
Timotheos - Milet	Sophokles - Atina
Panyassis - Halikarnassos	Euripide - Atina
Antimakhos - Kolophon	Aristophanes - Atina
Khoirilos - Sisam	Pindaros - Thebai
Thrasymakhos - Kadıköy	Korinna - Tanagra Kadın)
Erinna - Rodos (Kadın)	Anyte - Tegea (Kadın)

Beşinci ve Dördüncü Yüzyıllarda (FİLOZOF VE TARİHÇİLER)

Anadolu ve Adalar	Yunanistan ve Güney İtalya
Anaksagoras - Kilizman	Sokrates - Atina
Herodotos - Halikarnassos	Thukydidis - Atina
Hippokratos - İslamköy	Platon - Atina
Protagoras - Trakya	Ksenophon -Atina
Skylaks - Muğla	Aristoteles - Atina
Epikuros - Sisam	Parmenides - Elea
Diogenes - Sinop	Zenon - Elea
Demokritos - Trakya	
Leukippos - Trakya	
Ktesias - Knidos	
Kleanthes - Ayvalık	
Herakleides - Ereğli	
Theophrastos - Midilli	
Ephoros - Çandarlı	
Theopompos - Sakız	

Hellenistik ve Roma Devri (ŞAİRLER)

Anadolu ve Adalar	Yunanistan ve Güney İtalya
Bion - İzmir	Menandros - Atina
Asklepiades - Samos	Moskhos - Syrakusai
	Theokritos - Sicilya

Hellenistik ve Roma Devri (FİLOZOF VE TARİHÇİLER)

Anadolu ve Adalar	Yunanistan ve Güney İtalya
Diphilos - Sinop Pausanias - Salihli Strabon - Amasya Galenos - Bergama Arrianos - Bursa Cassius Dio - İznik Epiktetos - Hierapolis Dionysios - Halikarnassos	Diodoros - Sicilya Apollonios - Poseidonis - Suriye

Kaynakça:

Cevat Şakir Kabaağaçlı, *Anadolu Tanrıları*